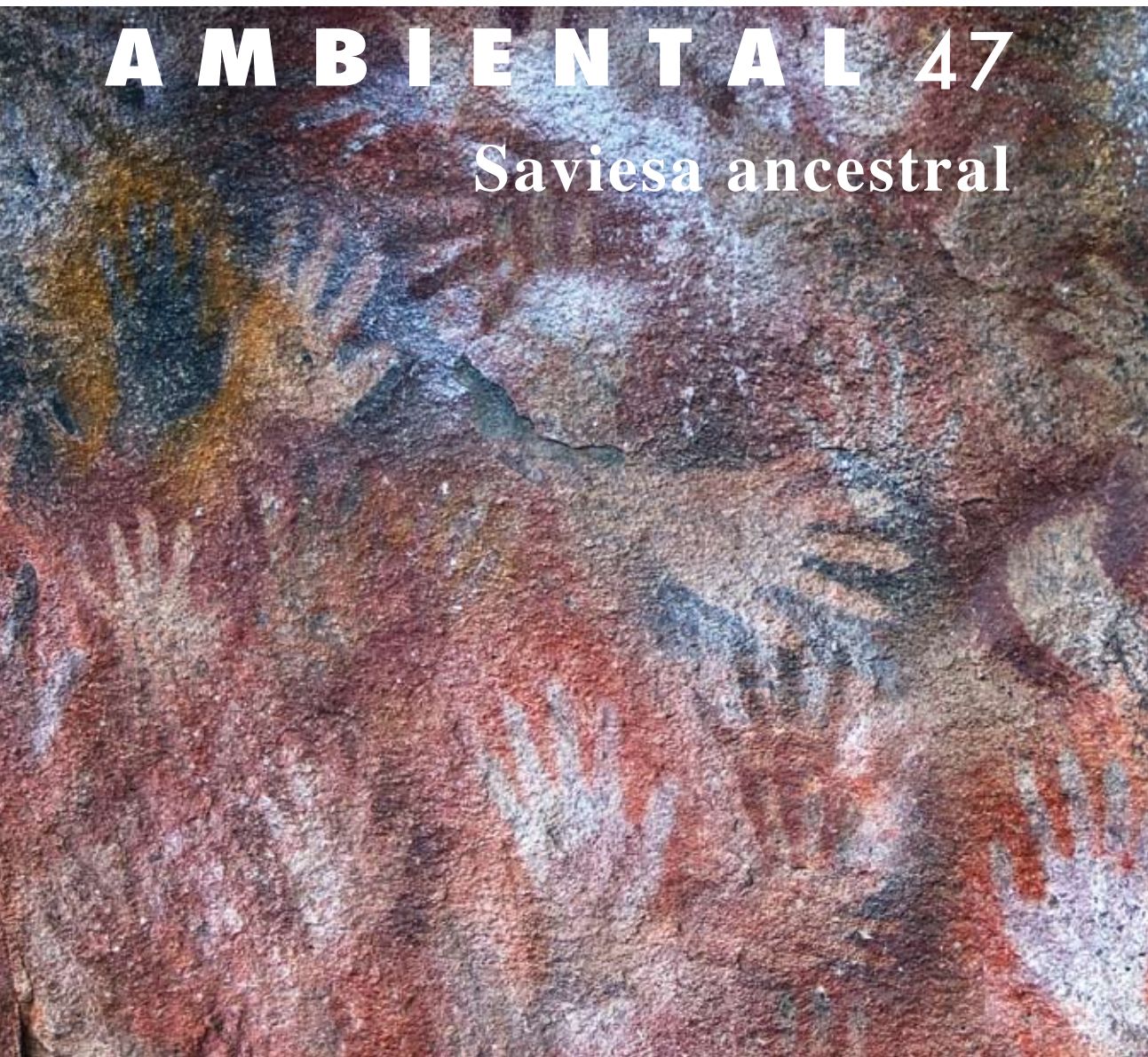

P E R S P E C T I V A **A M B I E N T A L 47**

Saviesa ancestral

P E R S P E C T I V A A M B I E N T A L 47

Fonts Mixtes

Grup de producte de forests ben gestionades, fonts controlades i fusta o fibra reciclada.

www.fsc.org Cert no. SW-COC-001895-A
© 1996 Forest Stewardship Council

Edició:

Associació de Mestres Rosa Sensat
Drassanes, 3 • 08001 Barcelona

• Tel: 934 817 373 • Fax: 933 017 550

Fundació TERRA

Avinyó, 44 • 08002 Barcelona

• Tel: 936 011 636 • Fax: 936 011 632

• <http://www.ecoterra.org>; en aquesta web podeu trobar la col·lecció sencera de tots els quaderns d'educació ambiental PERSPECTIVA AMBIENTAL en format PDF Acrobat d'ADOBE, que es publica des de l'any 1995.

Redacció:

Jordi Pigem, filòsof (pàgines 3 a 30)

Jordi Miralles, biòleg (pàgines 31 a 39)

Fotos:

Diverses fonts amb llicència Creative Commons.

Foto portada:

La Cueva de las Manos, Argentina.

Impressió Computer to Print. Autoedició feta en ordinadors alimentats amb energia solar fotovoltaica. Maquetat amb Adobe InDesign CS2

Impressió:

El Tinter

Empresa certificada ISO 9001, ISO 14000, EMAS i Norma UNE 150.301

Dipòsit Legal: B. 2090-1975

Saviesa ancestral

Pobles indígenes, pobles primordials

Els pobles indígenes avui

Mestres de sostenibilitat

Biodiversitat i diversitat cultural

Declaració sobre els Drets dels Pobles

Indígenes

Un món on hi caben molts móns

Abundància original i economia solidària

Pobles sense Estat

La veu de les àvies indígenes

Descolonitzar l'imaginari

Un món de relacions

Crida a la consciència

Sentir-se part de la natura

Tots som indígenes

El coneixement científic contra el

coneixement indígena

La tasca de Survival i d'altres

organitzacions indigenistes

Pel·lícules sobre tema indígena

Recerca sobre l'opressió als pobles

indígenes

Bibliografia i Internet

La ciència moderna ens brinda un coneixement prodigiós i precís, però al preu de dessacralitzar el món i reduir-lo a una suma d'elements regits per les lleis mecàniques. Hi ha altres formes d'entendre el meravellós i harmoniós ordre de la natura que es preserva en la saviesa ancestral dels pobles indígenes. Necessitem una visió del món que, sense excloure la ciència, sàpiga escoltar la Terra.

Pobles indígenes, pobles primordials

Tots nosaltres som descendents d'homes i dones que vivien en comunitats indígenes, experts coneixedors del medi local que seguien els ritmes cíclics de la natura. Els pobles indígenes han viscut durant milers d'anys integrats en els ritmes del seu entorn natural, propers a la terra, aprenent d'ella. Les seves cultures orals conserven tresors de coneixements sobre plantes, ritus, tradicions i sobre maneres de viure amablement damunt la Terra. Els seus ancians sovint són com biblioteques vivents, custodis de tradicions immemorials. Com deia l'escriptor africà Amadou Hampâté Bâ: "Quan un ancià mor, és com si es cremés una biblioteca". Cadascun d'aquests pobles és el portador i guardià d'un tresor cultural i lingüístic.

Cada cultura que s'extingeix i cada poble al qual se li impedeix manifestar la seva tradició i la seva cultura són portes que es tanquen en l'horitzó de la humanitat.
Aylton Krenak (Unió de Nacions Indígenes, Brasil)

Entenem com a pobles indígenes aquells que conserven la seva cultura i llengua ancestrals, se senten íntimament vinculats amb el seu ecosistema, es consideren aliens a l'Estat que oficialment governa les seves terres i han mantingut la seva cosmovisió malgrat la influència de les grans religions (hinduisme, cristianisme, islam) i de la cultura i l'economia modernes. Habiten tota mena d'ecosistemes: els gels de l'Àrtic (a Sibèria, Alaska i Canadà), els deserts d'Àfrica i d'Austràlia, les terres altes de l'Himàlaia i dels Andes, les illes d'Oceania i les selves tropicals d'arreu del món. Viuen en els seus indrets originals o en els llocs on han estat forçats a desplaçar-se. Durant segles, a la vegada que saquejàvem la natura, els hem explotat o exterminat. Ara, però, les coses comencen a canviar. Un senyal d'aquest canvi fou l'aprovació, el 13 de setembre de 2007, de la Declaració de Nacions Unides sobre els Drets dels Pobles Indígenes, que reconeix el seu dret a decidir com tractar les terres que tradicionalment han estat la seva llar.

Comencem a adonar-nos que els pobles indígenes no són pobles “primitius”, sinó en tot cas pobles primordials, primigenis, pobles que han mantingut viu un lligam primordial amb la natura que en el món modern hem perdut. Excepte en els casos de pobles que han estat colonitzats, explotats o desplaçats per l'arribada de societats tecnològicament més poderoses, els pobles indígenes en condicions normals no viuen miserablement, passant

gana i maldant continuament per sobreviure. Al contrari del que es creia fins no fa gaire, i com han mostrat molts estudis antropològics en els darrers quaranta anys, les comunitats indígenes que han pogut mantenir la seva cultura ancestral treballen moltes menys hores que nosaltres, gaudeixen de molt més lleure, tenen una vida plena de celebracions, narracions orals, música i cants, i no coneixen les malalties psicològiques generades per l'accelerada i competitiva vida moderna. No viuen al paradís, però sovint es declaren més satisfets amb la seva vida que la majoria dels occidentals amb la nostra. I són experts en una

Crec que els homes blancs tenen tanta por del món que han creat, que no el volen veure, sentir, olorar ni escoltar. Sentir la pluja i la neu a la cara, quedar ple de vent glaçat i escalfar-se davant del foc, sortir de la cabana de suar i llençar-se a l'aigua freda d'un torrent, són coses que et fan sentir viu, però vosaltres ja no les voleu... Viviu en un cos que ja no fa olor, sentiu soroll electrònic en comptes dels sons de la natura, veieu actors que a la tele fan veure que senten alguna cosa perquè vosaltres ja no sentiu res directament.

John Fire Lame Deer (Lakota, Amèrica del Nord)

Els pobles indígenes, avui

Segons IWGIA (International Working Group for Indigenous Affairs), a l'actualitat hi ha al món més de 350 milions d'indígenes, pertanyents a més de 5.000 ètnies diferents distribuïdes en més de setanta-dos estats. Constitueixen encara avui la major part de la població en àmplies regions del món: l'Amèrica del Nord per damunt del paral·lel 50, el nord i l'est de Sibèria, Mongòlia, l'Amazònia, les selves de l'Àfrica central, del sud-est d'Àsia i de Nova Guinea, i els deserts d'Àfrica i d'Austràlia. Als Estats Units hi ha encara prop de set-centes comunitats indígenes, en reserves que ocupen un 4% de la superfície del país, des dels 5 km² de la reserva dels Kickapoo, a Texas, fins els 70.000 km² de la reserva dels Navajo a Arizona.

Molts grups indígenes tradicionalment s'han esforçat per aïllar-se dels occidentals. Un cas ben conegut és el dels Kogi (o Kogui), que fa segles es van refugiar a les altures de la Serra Nevada de Santa Marta, a l'extrem nord de Colòmbia. Els Zo'e, un grup de menys de dues-centes persones del delta de l'Amazones, van ser només "descoberts" el 1989. Avui, més d'un centenar de pobles indígenes viuen encara aïllats, sense cap contacte amb el món occidental, fugint de les invasions de colons, terratinents, fustaires i companyies petroleres, fugint fins i tot dels antropòlegs, conscients que són vulnerables a les epidèmies i la depredació que sovint arriba amb l'home blanc. A l'Amèrica del Sud es calcula que hi ha encara una seixantena de grups no contactats, la majoria d'ells concentrats a l'interior del Brasil —on són coneguts com "isolados"— i també a l'interior del Perú. Altres grups no contactats es troben en indrets remots de les illes Andaman (Índia) i a l'illa de Nova Guinea. Les seves poblacions poden oscil·lar des d'un únic supervivent fins a grups d'unes tres-centes persones.

àrea essencial en la que nosaltres encara som principiants: la sostenibilitat. En la immensa majoria de casos, les comunitats indígenes han viscut de manera sostenible en el seu entorn durant milers d'anys. Cal que complementem el coneixement abstracte de la ciència moderna amb el coneixement local cultivat i conservat pels pobles indígenes. Si veritablement volem aprendre a viure de manera sostenible, val la pena que parem atenció a aquests pobles. Poden ajudar-nos a retrobar un sentit de pertinença al lloc on vivim i a reconnectar amb els cicles i ritmes de la natura.

No ho entenc. La meua germana viu a la capital i ara té totes aquestes coses que estalvien feina. Compra la seva roba en botigues; té un jeep, telèfon i cuina de gas. Totes aquestes coses estalvien molt de temps, però quan vaig a veure-la mai no té temps de xerrar amb mi.
Dona de Ladakh (zona de cultura tibetana dins l'Índia)

Mestres de sostenibilitat

La cultura industrial consumeix enormes quantitats de recursos de manera insostenible, i tanmateix no sembla que aconsegueixi fer-nos més feliços. El consum pretén ser una via cap a la felicitat, però és com una droga que requereix cada vegada dosis més grans. Des del 2006 existeix un Happy

La terra no ha estat mai una mercaderia per a nosaltres, com ho és per al capitalisme, sinó que és el suport del nostre univers cultural.

*Julio Carduño
(indígena mexicana)*

Planet Index, un indicador que classifica els països del món segons un índex de felicitat establert a partir de l'esperança de vida, la satisfacció vital i la petjada ecològica. A la seva primera edició, aquest indicador va donar una classificació de 178 països en què Vanuatu, arxipèlag tropical econòmicament “pobre” i de població majoritàriament indígena, apareixia com el país més feliç, seguit de diversos països caribenys. El 2009 s’ha elaborat una nova edició del Happy Planet Index, amb una llista més restringida, a fi d’homogeneïtzar les dades (deixen de comptabilitzar-se trenta-cinc països, entre ells Vanuatu).

L'Estat espanyol ocupa el lloc 76, mentre que els Estats Units –paradigma d'un model de progrés que ha entrat en crisi– queden a la posició 114, entre Madagascar i Nigèria.

Lluny de la set insaciable de produir i consumir que fins ara ha impulsat la nostra cultura, els pobles indígenes sovint han trobat maneres de viure feliços amb poques possessions materials. Cal que la nostra societat materialista escolti la famosa profecia atribuïda als indis Cree del Canadà: “Només quan hàgiu tallat l’últim arbre, enverinat l’últim riu i pescat l’últim peix, us n’adonareu que no podeu menjar diners”.

Winona LaDuke és una de les dones indígenes més influents als Estats Units actualment. Pertany a l'ètnia Anishabeg, grup del Mississippí, clan de l'Ós, i viu a la reserva de White Earth (on neix el riu Mississippí), a la qual va tornar després de graduar-se a Harvard. Un dels seus missatges a la societat moderna és el següent: “Les societats indígenes han viscut de manera sostenible sobre la terra durant milers d'anys, i vull suggerir-vos que les formes de vida indígenes són les úniques formes de vida sostenibles. Per això, crec que hi ha quelcom que podeu aprendre del pensament

indígena i de les maneres de fer indígenes. No crec que gaires de vosaltres defenseu que la societat industrial és sostenible. Crec que en dos o tres segles aquesta societat s'haurà extingit, perquè una societat basada en la conquesta no pot sobreviure quan no queda res per conquerir”.

Winona LaDuke considera que no té sentit parlar de desenvolupament sostenible: “Segons la meua experiència, la comunitat és l'únic que pot ser sostenible. Hem de recuperar les formes de vida basades en la terra. Per aconseguir-ho, ens cal reintegrar-nos en les tradicions culturals que s'inspiren en la terra”. I això requereix, com diu ella, “transformar la nostra percepció”.

La crisi ecològica es l'expressió planetària d'una gran crisi cultural, una crisi derivada de la manera com percebem el nostre lloc en el món. Mentre seguim creient que estem separats de la natura, la crisi ecològica seguirà creixent. La crisi ecològica és un senyal que ens cal una transformació profunda dels nostres valors i del nostre imaginari —una transformació, al capdavant, de la nostra manera d'entendre el món i d'entendre el nostre lloc en el món.

A l'Europa dels segles XVI i XVII es va produir una transformació sense precedents en la manera d'entendre el nostre lloc en el món. Un dels documents clau de la mentalitat moderna que arrenca aleshores, el Discurs del Mètode de Descartes (1637), diu, amb tots els ets i uts, que el seu propòsit és “fer-nos com amos i senyors de la natura”. Des d'aleshores, l'ésser humà ha emergit com a subjecte autònom i poderós, a la vegada que el món i la natura s'han anat convertint en objectes. Un cop reduïda a suma arbitrària d'objectes, la natura esdevé plenament explotable i mercantilitzable. Aquesta transformació cultural que va convertir l'humà en subjecte, separat d'un món que és merament objecte (o suma arbitrària d'objectes), és a l'arrel del capitalisme i de la crisi ecològica.

La selva és la nostra vida. Vivíem aquí abans que cap de vosaltres vinguéssiu. Pescàvem en rius nets, caçàvem a la selva i menjàvem fruites dels arbres. La nostra vida no era fàcil, però la vivíem contents. Ara la indústria fustaire transforma els rius en corrents de fang i la selva en devastació.

Dona Dayak (Sarawak, Borneo)

En canvi, l'experiència primordial dels pobles indígenes, des dels aborígens australians als indis nord-americans (abans que acabessin assimilats per la cultura occidental), apunta a una experiència de la natura com a conjunt harmoniós i ben ordenat, on totes les coses es comuniquen les unes amb les altres i tot té un significat alhora humà i còsmic. Sabem que en diversos pobles d'indis nord-americans era comú demanar permís i donar gràcies a l'arbre que calia tallar o a l'animal que es volia caçar.

Molts pobles indígenes s'han guiat tradicionalment per l'anomenat criteri de la setena generació: tingue's present les repercussions dels teus

actes en la setena generació que et seguirà, és a dir, en els rebesnéts dels teus besnéts. Aquesta idea és present, per exemple, en la Gayanashagowa o constitució oral dels indis iroquesos de l'Amèrica del Nord.

Nosaltres parlem de sostenibilitat i de no minvar la capacitat de les generacions futures de satisfer les seves necessitats. En parlem, però no ho fem. Els indígenes no necessitaven discutir definicions de sostenibilitat. La practicaven i prou.

Ens considerem custodis de la terra, i la terra no és només sòl i roca per a nosaltres. És el conjunt de la creació.

*Pauline Gordon
(Aborígen
australiana,
Bunjalung)*

Biodiversitat i diversitat cultural

Hi ha una relació essencial entre la diversitat lingüística i cultural i la biodiversitat: van plegades i s'enforteixen mútuament. Les regions geogràfiques amb gran diversitat lingüística tendeixen a coincidir amb àrees de gran biodiversitat (per exemple, hi ha una gran correlació entre els països que conserven moltes llengües indígenes i els països que conserven un gran nombre d'espècies endèmiques de vertebrats).

Però la diversitat lingüística, de la qual els pobles indígenes són els principals dipositaris, està greument amenaçada. En un estudi de les estimacions més fiables, l'experta Tove Skutnabb-Kangas, professora de la Universitat de Roskilde (Dinamarca) i de l'Abo Akademi University (Finlàndia), assenyala que "en comparació amb la diversitat biològica, la diversitat lingüística està desapareixent molt més ràpidament, en el sentit que el percentatge de llengües que probablement s'extingiran o seran

extingides en el segle XXI és molt més gran que el percentatge de totes les espècies biològiques que seran extingides durant el mateix període". En concret, segons la professora Skutnabb-Kangas, "les estimacions optimistes de la situació suggereixen que com a mínim el 50% dels idiomes parlats avui estaran extingits o molt seriosament amenaçats vers l'any 2100. Les estimacions pessimistes, però completament realistes, assenyalen que fins el 90-95% dels idiomes parlats avui podrien extingir-se o quedar seriosament amenaçats durant aquest segle. La majoria de les llengües que desapareixeran seran llengües indígenes; segons aquestes estimacions, desapareixerà la majoria de llengües indígenes."

Les llengües i dialectes coevolucionen a través dels segles amb els ecosistemes en els quals es parlen, fins el punt que organismes com la UNESCO han reconegut que una de les millors maneres de protegir un ecosistema és protegir les seves llengües indígenes —perquè aquestes llengües han crescut en aquell paisatge, en diàleg amb els seus sons i les seves formes de vida. Les llengües indígenes tenen un repertori lèxic que permet distingir detalls que el nouvingut mai no veuria: tant pel que fa a identificació d'espècies com a fluxes migratoris i ritmes estacionals. A més, les llengües locals poden haver adquirit al llarg dels segles una sintonia especial amb els ritmes d'aquells ecosistemes. Una vegada es perd aquesta sintonia amb el paisatge, és fàcil que sobrevingui la destrucció de l'espai físic. Peter Mühlhäusler, professor de lingüística a l'Universitat d'Adelaide (Austràlia), ho explica així:

"Hi ha conseqüències tangibles del fet de no tenir una llengua que descrigui de manera adient un paisatge... La ràpida pèrdua d'una gran part de la fauna i flora d'Austràlia després de l'arribada dels colons europeus fou deguda, en bona mesura, al fet que els invasors no tenien recursos lingüístics per entendre el que trobaven. El llenguatge que els colonitzadors van portar tenia codificades maneres de veure el món (una cultura) que incloïa nocions del que hi ha en el món (incloses la terra, la fauna i la flora) i com els humans hi interactuen. La manera en què els europeus van percebre el paisatge australià era radicalment inadequada..."

El que vosaltres
anomeneu
recursos
naturals, per a
nosaltres són
parents.
Oren Lyons
(Onondaga,
Amèrica del
Nord)

Això no és una roca. És el meu avi.

*Georg Tinamin
(Aborígen australià)*

Els aborígens tenien idiomes que encaixaven perfectament el paisatge australià, però això no havia estat sempre així. Els habitants originals d'Austràlia també van ser colons quan van arribar. També hi va haver desequilibri ecològic a conseqüència de la colonització de Nova Zelanda pels polinesis. Avui, però, la llengua maorí reflecteix un profund coneixement de la terra, les plantes i els animals de Nova Zelanda. A través del temps, les llengües entren en sintonia amb condicions ambientals específiques. La llengua fa que un poble pugui integrar-se de manera eficient en el

medi. Però cal temps per aprendre a conèixer un indret.”

Conservar espècies amenaçades és una tasca no només biològica, sinó també, o sobretot, cultural. Els millors practicants de la sostenibilitat són els pobles indígenes, que conserven llengües i cultures arrelades en els ecosistemes i en els ritmes de la seva terra. Un món sostenible requereix biodiversitat i, per tant, requereix diversitat lingüística i cultural. Un món globalitzat, monocultural i monolingüe podria ser eficient per a robots i màquines, però seria un món unidimensional, terriblement empobrit, insostenible tant a nivell humà (culturalment i psicològicament) com a nivell ecològic. Seria un món sense futur. Henry David Thoreau, un dels pioners de l'ecologisme nord-americà, va dir la cèlebre frase: *In Wildness is the preservation of the World* ("En la natura silvestre rau la conservació del món"). Podríem afegir que la sostenibilitat del món també rau en la conservació de la diversitat cultural i lingüística, i molt especialment en la conservació de les cultures indígenes que encara poblen la Terra.

Un món on hi caben molts móns

A finals de 2009 es parlen al món 6.909 idiomes, segons una de les fonts més ben documentades (vegeu www.ethnologue.com). Altres fonts estimen que avui hi podria haver encara gairebé 10.000 llengües vives.

Declaració sobre els Drets dels Pobles Indígenes

El 13 de setembre de 2007, després de vint-i-cinc anys de negociacions, es va aprovar per àmplia majoria la Declaració de Nacions Unides sobre els Drets dels Pobles Indígenes. És la primera vegada que un organisme internacional aprova una declaració sobre pobles indígenes d'aquesta rellevància. El text, amb un preàmbul i cinquanta-quatre articles, reconeix oficialment el dret dels pobles indígenes a decidir sobre els recursos de les seves terres ancestrals, atès que han estat poblant aquestes terres des de segles o mil·lenis abans que en prenguessin possessió els Estats moderns. La Declaració assenyalava que tota extracció de recursos haurà de comptar amb el consentiment "lliure, previ i ben informat" de les comunitats indígenes involucrades.

Un altre article afirma explícitament el dret d'autodeterminació dels pobles indígenes, els quals sovint viuen al marge i no es senten part de l'Estat que oficialment ocupa el seu territori. Aquest és el cas, per exemple, dels indis iroquesos, que no volen considerar-se ciutadans d'Estats Units i que han viatjat a reunions de Nacions Unides a Ginebra amb el seu propi passaport. A diferència de la Declaració Universal dels Drets Humans del 1948, que està basada en els drets individuals i ignora que som part de la natura (l'individu que descriu és un ésser acòsmic, orfe de natura, que sembla viure sense aire ni aigua i que només es relaciona amb el món a través del dret a la propietat), la Declaració dels Drets dels Pobles Indígenes reconeix drets col·lectius i comunitaris i el lligam essencial amb l'entorn natural, com han fet sempre els pobles indígenes i com fan també altres declaracions contemporànies (com l'*Earth Charter* o Carta de la Terra).

El text va ser aprovat per 144 vots a favor, 11 abstencions i els únics vots en contra d'Estats Units, Canadà, Austràlia i Nova Zelanda. En canvi, van acabar votant a favor de la Declaració Rússia i Xina, que són lluny de reconèixer plenament els drets dels milions de persones indígenes que viuen dins els seus territoris, des del nord de Sibèria al Tibet.

Un altre document rellevant és la Convenció sobre la Protecció i Promoció de la Diversitat d'Expressions Culturals, aprovada el 2005 per la UNESCO. Aquesta declaració assenyalava que "la diversitat cultural és una herència comuna de la humanitat i cal que sigui cuidada i conservada en benefici de tots" i afirma explícitament que cal una protecció especial per a "les cultures de les minories i dels pobles indígenes".

Haureu observat que tot el que fa un nadiu ho fa en cercle, i això és perquè la Força del Món sempre actua en cercles, i tot aspira a ser rodó... El Cel és rodó i diuen que la Terra és rodona com una pilota i també ho són els estels. El Vent, quan és més poderós, fa giravoltes. Els ocells fan els nius circulars, perquè segueixen la mateixa religió que nosaltres. El Sol surt i es pon fent un cercle. També ho fa la Luna, i tots dos són rodons. Fins i tot les estacions fan un gran cercle amb el seu transcurs, i sempre tornen al punt on havien estat abans. La vida humana és un cercle d'infantesa a infantesa, i també ho és tot allò on la força actua.

Hehaka Sapa (Oglala, Amèrica del Nord)

La gran majoria d'elles són llengües indígenes, moltes de les quals no tenen més d'una dotzena de parlants —generalment gent gran que, en morir, se'n duran amb ells per sempre la seva llengua i la seva cultura. La majoria d'estudiosos considera que en els darrers cinc-cents anys han mort la meitat de les llengües que hi havia al món, que la humanitat perd un idioma cada dues setmanes i que prop de 2.500 llengües estan en perill imminent d'extinció.

Cada llengua és com una finestra oberta al món, que revela aspectes de la realitat que no veuríem de la mateixa manera des d'altres finestres. En aquest sentit, cada llengua indígena que es perd és com una finestra que es tanca en l'horitzó de la humanitat.

En paraules de Raimon Panikkar, “la pèrdua d'un idioma és la pèrdua d'un món”. Com Pannikar escriu a *El diàleg indispensable*: “Tota llengua és una manera de viure, una manera d'ésser en el món, i reflecteix una visió completa d'aquest món... Per a tota persona, parlar la seva pròpia llengua no significa només fer servir la seva gramàtica o expressar el seu sentir enfront del món. Significa també que tothom ha d'ésser considerat com una font única d'autocomprensió”.

Benjamin Lee Whorf, un dels pioners de l'etnolingüística al segle XX, va arribar a la convicció que moltes llengües indígenes transmeten una experiència primordial de la realitat que ha quedat oculta en les llengües més modernes. L'exemple preferit de Whorf era la llengua dels Hopi, potser el poble indi nord-americà que més aïllat ha pogut mantenir-se de la influència occidental, i el territori tradicional del qual té el seu centre en el nord-est d'Arizona. Segons les conclusions de Whorf, la llengua hopi expressa molt millor que les llengües d'origen indoeuropeu (com el català i l'anglès) la

Els sermons diuen que llegim la Bíblia per conèixer Déu, que ens agenollem i preguem per conèixer Déu, que obeïm els manaments per conèixer Déu. Però ahir vaig veure una papallona posant-se damunt una fulla seca tot just abans de la posta de sol, i en aquell moment vaig conèixer Déu.

Paraules d'un Maori contemporani (Nova Zelanda)

visió holística del món que avui està redescobrint la ciència. Per exemple, la sintaxi del hopi i la seva estructura verbal fa que totes les coses s'expressin no com a objectes estàtics, sinó com a processos intrínsecament dinàmics (encara que físicament no es moguin). Segons Whorf, la llengua hopi expressa implícitament la influència de l'observador en allò observat i resulta més adient que l'anglès per explicar processos com els descrits per la física contemporània. D'altra banda, Whorf assenyala que la llengua hopi no expressa cap noció del 'temps' com a entitat abstracta i deslligada dels processos de les coses concretes.

Segons Whorf, la visió moderna del món, tal com va ser expressada en el pensament de filòsofs com Descartes i Kant i en la física de Newton, és en gran part el resultat de l'estructura de les llengües occidentals. El *Discurs del mètode* de Descartes o la *Crítica de la raó pura* de Kant no tindrien cap sentit en llengua hopi —o en la immensa majoria de llengües indígenes. Tampoc no tindrien sentit en llengües indígenes els pressupòsits de la ciència moderna, perquè, com assenyala Raimon Panikkar, “la ciència moderna dóna per suposats postulats, enfocaments i conceptes de matèria, energia, vida, espai i temps que són incompatibles amb l'experiència i els arquetipus de la majoria de les cultures no occidentals”. En canvi els desenvolupaments científics que apunten a una visió holística i interdependent de la realitat (com ara la física quàntica o la teoria Gaia), és possible que puguin expressar-se amb més naturalitat en llengües com la hopi.

Whorf ens transmet el misteri inherent al llenguatge en la conclusió d'un dels seus estudis: “Si realment ens adonem de l'increïble grau de diversitat del sistema lingüístic que s'estén pel planeta, no podrem estar-nos de sentir que l'esperit humà és inconcebiblement antic, i que els pocs milers d'anys d'història que abasten els nostres testimonis escrits no tenen més que el gruix d'una ratlla de llapis en l'escala que mesura la nostra experiència passada en aquest planeta”.

La nit acaba
abans que hagi
pogut comptar
tots els estels.
Dita dels Fipa
(Tanzània)

Abundància original i economia solidària

L'economista E.F. Schumacher, autor de *Small is Beautiful*, deia que quan va començar a viatjar arreu del món va estar temptat de formular la primera llei de l'economia de la manera següent: “La quantitat de lleure del que realment gaudeix una societat tendeix a estar en proporció inversa

a la quantitat de màquines que utilitza per tal d'estalviar temps”. És a dir, que quant més tecnològicament complexa és una societat, tendeix a haver-hi més presses i més estrés.

A partir d'estudis com els de Marshall Sahlins sobre comunitats de caçadors-recolectors, s'ha vist que les societats indígenes, en condicions normals (quan no estan afectades per la cobdícia de conqueridors, colons i multinacionals), tenen una vida prou bona, en la qual les necessitats de tots els membres de la comunitat són satisfetes amb una jornada de treball d'entre només tres i cinc hores (vegeu *The Original Affluent Society* de Sahlins, descarregable a Internet). Dos investigadors, Frederick McCarthy i Margaret McArthur, van estar estu-

diant comunitats aborígenes de la Terra d'Arnhem, al nord d'Austràlia, i comptabilitzant tot el temps que dedicaven a activitats econòmiques, com ara recollir plantes, caçar, preparar àpats i reparar armes i eines. El seu resultat va ser que els homes treballaven una mitjana de 3 hores i 44 minuts al dia, mentre que les dones treballaven una mitjana de 3 hores i 50 minuts. Si els homes no havien anat de cacera, normalment dormien entre una hora i hora i mitja després de dinar. De manera similar, Richard Lee va establir que els !Kung (part del grup de nòmades de l'Àfrica sud-occidental que els anglesos van anomenar despectivament *bushmen* o boiximans [el signe d'exclamació davant de kung indica un so sense equivalent en el nostre alfabet]) treballaven aproximadament 15 hores per setmana. Segons Lee, “una dona recull en un dia prou menjar per alimentar la seva família durant tres dies i passa la resta del temps descansant al campament, bro-

Al mar que
ens nodreix, al
bosc que ens
protegeix, oferim
el nostre profund
agraïment. Sou
les dues mares
que nodreixen un
mateix fill.
Salutació Ainu
(Hokkaido, Japó)

dant, visitant altres campaments o rebent visitants... Sovint un home pot passar tota una setmana caçant i després estar-se sense caçar dues o tres setmanes. En aquests períodes, fer i rebre visites i especialment dansar són les activitats principals dels homes". Segons Sahlins, "es pot argumentar de manera convincent que els caçadors i recolectors treballen menys que nosaltres, i que la seva cerca d'aliments és intermitent en comptes d'un esforç continu, el lleure és abundant i en conjunt poden dormir més durant el dia que qualsevol altre tipus de societat".

Els pobles indígenes no entenen el concepte de propietat privada de la terra, l'aigua o els recursos. Se senten part de la terra, a la que alguns d'ells anomenen "mare", i els sembla una aberració que la terra es pugui comprar, vendre o heretar de manera individual. La clau del seu tipus d'economia és el fet que no anhelan un creixement il·limitat del seu consum i se senten feliços amb allò que tenen. Un líder indígena nord-americà, de l'ètnia Micmac, va adreçar aquestes paraules als colons blancs: "Encara que us semblem miserables, ens considerem més feliços que vosaltres, ja que estem satisfets amb el que tenim". Són aliens a la idea de competir i de produir el màxim possible. Saben que la idea de creixement material il·limitat no té sentit. La seva economia està orientada a la cooperació i la subsistència, a compartir i celebrar. Quan la natura els ofereix més caça, pesca o fruits dels que necessiten, no els acumulen, sinó que generalment ho celebren en una gran festa.

Sempre ens
recordaran per
les petjades que
hem deixat.
Dita Lakota
(Nord-Amèrica)

Aquesta actitud va sorprendre enormement els colons europeus. Tabeau, un comerciant francès que volia fer negocis amb els Arikara de l'Amèrica del Nord a principis del segle XIX, afirmava contrariat que els nadius "no entenen la nostra idea d'adquirir més enllà del que és necessari" i que per a ells és una regla el fet que "qui té ha de compartir amb qui no té". Jules Crévaux, que va recorre el riu Putumayo el 1879, es queixava que els indígenes, "un cop han canviat la seva destal de pedra per un ganivet o matxet, troben la relació amb l'home blanc insuportable i se'n tornen a la selva. El problema per civilitzar els indis de l'Amèrica del Sud és que

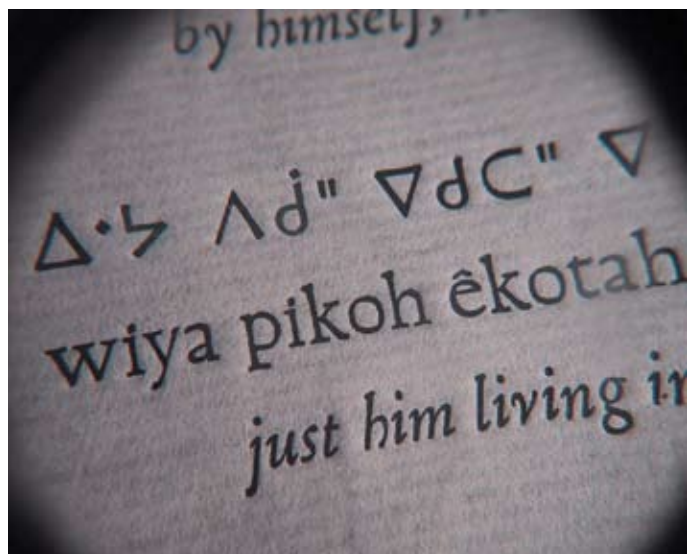
no tenen ambició. L'indi que té un ganivet no donarà res, absolutament res, per tenir-ne un altre". Cent trenta anys després podríem donar la volta a aquestes paraules i dir que el problema per civilitzar els consumidors moderns és que la seva ambició mai no en té prou amb res, absolutament res. Gandhi, preguntat a Anglaterra què pensava de la civilització occidental, va respondre lacònicament: "Seria una bona idea [que els occidentals arribessin a civilitzar-se]".

Un tipus de celebració que mostra clarament l'esperit de cooperació dels pobles indígenes és el *potlach*, practicat per pobles de la costa del Pacífic de l'Amèrica del Nord, com els Haida, Tinglit i Kwakiutl. *Potlach* significa donar, i en aquesta festa ceremonial es tracta de donar i repartir tant com sigui possible: menjar, roba i estris són repartits entre els convidats, fins el punt que de vegades el *potlach* arriba a esdevenir una mena

de competició en la qual guanya més prestigi no qui acumula més, sinó el que és capaç de repartir més i quedar-se amb menys. El *potlach* es celebrava tradicionalment en ocasió d'un naixement, casament, rite de pas o funeral, i anava acompanyat de festa, música, danses i cerimònies rituals. A diferència de l'estructura igualitària de la majoria de societats indígenes, els grups de la costa del Pacífic que practicaven el *potlach* eren societats jeràrquiques on alguns individus acumulaven considerable riquesa. El *potlach* tenia precisament com a objectiu

restaurar l'equilibri social i l'harmonia moral del món amb actes de desprement i sacrifici per part d'aquells que havien acumulat massa. Hauríem de convidar els poderosos del món a seguir aquesta pràctica.

El tarannà antimaterialista del *potlach* de seguida va preocupar els missioners i els agents del govern, que ho consideraven contrari a la productivitat i als valors "civilitzats". El líder indígena O'waxalagalis defensava així el *potlach* davant l'antropòleg Franz Boas: "Dansarem quan les nostres lleis ens diuen que dansem, i farem festa quan els nostres cors

Avis i àvies:
gràcies per la
nostra llengua,
que heu
salvaguardat per a
nosaltres. Ara és
el nostre torn de
salvaguardar-la
per als qui encara
no han nascut.
Imelda Perley
(Cree, Manitoba)

ho vulguin. Que potser diem a l'home blanc que faci com nosaltres? Hi ha una llei rigorosa que ens demana que dansem. Hi ha una llei rigorosa que ens demana que distribuïm les nostres possessions entre els amics i els veïns. És una bona llei". El *potlach* va ser prohibit tant al Canadà com als Estats Units a finals del segle XIX, i va continuar prohibit tota la primera meitat del segle XX. Les comunitats indígenes de la costa oest de l'Amèrica del Nord ara el tornen a practicar, cada vegada més.

Pobles sense Estat

A partir de la seva experiència amb pobles indígenes d'arreu del món, sobretot a l'Amèrica del Sud, l'antropòleg francès Pierre Clastres va arribar a la conclusió que els pobles indígenes no tenen cabdills, reietons o altres figures de poder jeràrquic sovint imaginades pels occidentals. Segons Clastres, el cap o líder temporal del grup indígena, "no té cap autoritat establerta, no té poder de coerció i ni tan sols pot donar ordres... els membres del grup no tenen cap obligació d'obeir". La seva única font d'autoritat és el prestigi que el grup li concedeix temporalment, en funció del seu saber i de la seva habilitat com a orador, caçador o líder. El seu paper és el de mantenir la pau i l'harmonia en el grup, resolent conflictes únicament a través del seu prestigi, el seu sentit de la justícia i la seva capacitat de convèncer. És més un àrbitre que un jutge. Els líders són en part escollits per la seva generositat, i de vegades és caracteritzen per ser el membre del grup amb menys possessions, perquè han repartit gairebé tot el que tenien. Aquest esperit de solidaritat pot tenir molt a veure amb el fet que aquestes societats, en molts casos, han estat capaces de viure satisfactòriament durant mil·lenis sense haver de recórrer a estructures jeràrquiques o a l'ús de la força. Són el cas més durador que coneixem de democràcia directa i participativa. Segons Castres, "res no hi ha tan aliè a un indígena com la idea de donar o obeir una ordre, excepte en casos molt excepcionals com el d'un enfrontament bèl·lic".

Estem intentant
salvar el saber
que la selva i
aquest planeta
estan vius,
per donar-vos
aquest saber a
vosaltres, que
l'heu perdut.
*Bepkororoti
Paiakan
(Kayapó,
Brasil)*

La veu de les àvies indígenes

El Consell Internacional de les Tretze Àvies Indígenes reuneix ancianes sanadores de diverses tradicions, totes elles preocupades per l'estat actual del planeta i conscients que ha arribat l'hora d'unirse per actuar com a protectores de la salut de la Terra. Algunes d'elles han tingut visions que les han dut a participar en aquest Consell, o saben d'antigues profecies que anunciaven que això s'esdevindria.

Aquestes tretze àvies indígenes procedeixen de les selves de l'Àfrica i d'Amèrica del Sud, de les planures, boscos i deserts d'Amèrica del Nord, de les muntanyes d'Oaxaca, de l'Àrtic, Guatemala, Nepal i el Tibet. Moltes d'elles són llegendes vivents en les seves comunitats. El Consell Internacional de les Tretze Àvies Indígenes es va reunir per primera vegada en terres de la confederació iroquesa, en el nord-est d'Estat Units, el 2004. El juny de 2008 van fer la seva única visita a Europa abans de 2012: van fer escala al Vaticà (amb la intenció, que no va poder fer-se realitat, d'entregar personalment al Papa una carta en la que demanen que s'anul·li la bula papal de 1493, la qual va establir les bases per a l'extermini de milions d'homes i dones indígenes arreu del món), van estar a Barcelona i van impartir un taller en una finca prop de Borja (Saragossa), al qual van assistir participants d'arreu d'Europa i que va consistir en bona part en rituals, cants i pregàries per sanar la Terra.

La combinació de saviesa ancestral indígena, experiència acumulada en les seves llargues vides i sensibilitat femenina, a més del llegat de les seves tradicions de sanació, fa d'aquestes sàvies àvies un complement necessari a l'actitud més impulsiva, abstracta i assedegada de resultats immediats amb la que d'altres s'esforcen per guarir el món. Per a elles, tota vida és sagrada. Les tretze àvies senten que ha arribat l'hora de decidir com volem seguir vivint a la Terra. Segons una antiga profecia d'una de les seves tradicions, "quan les àvies de les quatre direccions parlin, estarà naixent una nova era".

Cal que els vostres fills sàpiguin, igual que els nostres, que la terra és la mare de tots nosaltres. Que totes les agressions que pateix la terra inevitablement les han de patir els seus fills. Quan els homes escupen la terra, s'estan escopint ells mateixos. Sabem una cosa: la terra no pertany a l'home, és l'home qui pertany a la terra. L'home no ha teixit la xarxa de la vida, només n'és un fil. Està temptant la malaurança si gosa trencar la xarxa. El dolor de la terra esdevé per força dolor pels seus fills. N'estem ben segurs. Tot està enllaçat com la sang d'una mateixa família.

Atribuït al cabdill indi Seattle (mitjans del segle XIX, Amèrica del Nord)

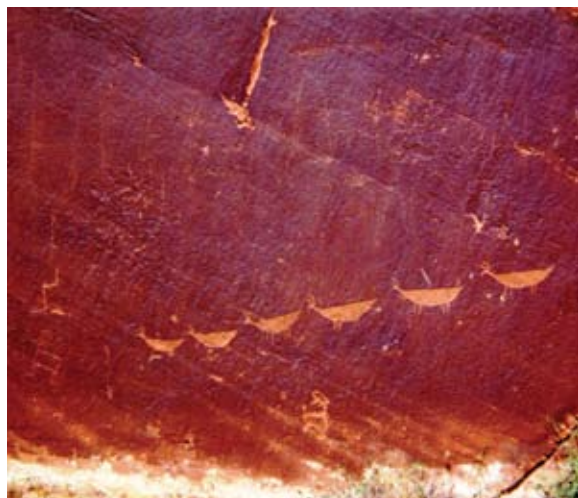
A banda del pobles indígenes que van acabar formant part de societats jeràrquiques i imperials, com els inques i els azteques, en les comunitats indígenes les decisions són típicament preses a partir del consens de tot el grup, en un procés que de vegades s'ajorna una i altra vegada fins que sorgeix el consens. Si no s'arriba a un consens, generalment (si més no en temps de pau) això és considera un senyal que encara no és el moment de prendre una decisió.

Els anomenats indis iroquesos són una confederació de pobles indígenes que avui encara perdura i que en el segle XVIII abraçava un espai que va des del que avui és Tennessee fins a l'estat de Nova York i bona part de la província canadenca d'Ontario. Els iroquesos es regien per una constitució oral, la *Gayanashagowa*, igualitària i basada en les decisions per consens, que es remunta probablement al segle XI o XII i que sembla que va inspirar els pares de la constitució del Estats Units. Benjamin Franklin, James Madison i Thomas Jefferson buscaven un model molt més democràtic que els de les societats europees d'aquell temps i coneixien el sistema federal del iroquesos. El 1754, quan Franklin i d'altres es van reunir a Albany per crear el primer esbós de la confederació independent que volien crear, van convidar quaranta-dos membres del Gran Consell dels iroquesos perquè fessin de consellers. Franklin va reconèixer explícitament el seu interès en el sistema de govern iroquès. Segons el professor Donald Grinde, de la Universitat de Califòrnia, autor de *The Iroquois and the Founding of the American Nation*, Franklin va organitzar una sèrie de trobades entre els delegats de la futura confederació nord-americana i líders iroquesos per “establir un pla que va reconèixer que seria similar al de la Confederació Iroquesa”. La cosa no acaba aquí, perquè pel que sembla, el

Molta gent a Occident ha perdut l'arrelament en les seves tradicions i les seves arrels culturals. Això és el que temo per al meu poble. Si ens desarrelem, què succeeix? Si desarrelem un arbre o una flor, moren. Crec que molta gent a Occident ha estat desarrelada i ha esdevingut un naufrag espiritual.

Mutang Urud (Kelabit, Borneo).

Si extraïem coses
precioses de
la terra, estem
convidant el
desastre.

*Profecia Hopi
(Amèrica del
Nord)*

volia basar-se en la saviesa indígena.

Descolonitzar l'imaginari

Des d'una perspectiva intercultural, Raimon Panikkar ha criticat públicament el fet que es vulgui orientar els pobles indígenes cap al “desenvolupament” a l'estil de l'Occident modern: “Els arquetipus que estan a la base de la idea de desenvolupament impliquen una antropologia inadequada per tres quarts parts de la població del món. El desenvolupament veu l'home com una pila de necessitats quantificables que cal desenvolupar. Dóna per suposat que l'home es desenvolupa de la mateixa manera que l'univers material. No és estrany, doncs, que el desenvolupament porti a la competició despietada. El desenvolupament és un concepte aliè a l'ànima afroasiàtica en general. Per alguna cosa la civilització tecnològica és una creació (extraordinària quan se la contempla aïlladament) d'una sola cultura, l'occidental. El desenvolupament conté una ideologia implícita i serveix els interessos de la civilització que hi té al darrere. I afirmar que no hi ha alternatives al desenvolupament és una forma moderna de colonialisme. L'essència del colonialisme no és l'explotació, sinó el monoculturalisme, la creença que una sola cultura pot marcar la pauta per solucionar els problemes humans”.

Als Andes es conreen un mínim de 45 espècies vegetals domesticades (amb un nombre immens de varietats de cada espècie). Aquesta biodi-

model de confederació iroquès va tenir també influència a Europa. Els escrits sobre els iroquesos de l'antropòleg Lewis Morgan van impressionar Frederick Engels, que va veure en aquest poble el millor exemple d'una societat sense classes, sense coerció, igualitària i plenament funcional. De manera que podria ser una gran paradoxa de la història el fet que els dos principals sistemes de govern que van dominar el segle XX, el model nord-americà i el soviètic, tots dos terribles explotadors de la natura i de les cultures indígenes, serien versions degenerades d'una forma de govern que originalment

versitat no es deu tant a raons geogràfiques com al fet que les comunitats humanes han estat des de temps immemorials actuant com a conservadores d'aquestes espècies i varietats. L'arribada de l'agricultura d'alta tecnologia ha posat en perill aquesta biodiversitat. Els camperols de les cultures tradicionals conserven la biodiversitat no en bancs de gens i laboratoris, sinó in situ, en el seu hàbitat natural. En comptes de congelar les llavors per mantenir-les, les conreen i fan que es reproduïxin soles. Però això només podran seguir fent-ho si mantenen viva la seva cultura.

Com assenyala Grimaldo Rengifo, coordinador de PRATEC (Proyecto Andino de Tecnologías Campesinas), des del punt de vista dels pobles tradicionals dels Andes “el projecte educatiu modern ha tingut un efecte profundament colonitzador”. Durant la primera meitat del segle XX,

En la tradició Ainu, fem servir el mínim necessari pel que necessitem. Els Ainu pensen que és la natura la que conserva els humans, no a l'inrevés. Si reconeixem els límits de la natura i vivim dins ells, la natura s'anirà renovant.

Shiro Kayano (Ainu, Hokkaido)

l'escola es considerava l'instrument clau per ajudar els pobles indígenes a resistir l'opressió (atès que la gent de la ciutat s'aprofitava del fet que els indígenes no sabien llegir), però en les darreres dues dècades, sosté Rengifo, trobem que el sistema escolar ha fallat. D'una banda, l'ensenyament impartit resulta en gran mesura abstracte i gens pràctic, i la majoria dels qui acaben els estudis no troben feina. D'altra banda, en aculturar nens i nenes indígenes en la visió occidental del món, l'escola ha erosionat el teixit de les comunitats tradicionals, fent que els joves perdin tot el respecte pels grans i per les seves tradicions. Això porta, segons el testimoni dels indígenes andins recollit per PRATEC, a la pèrdua del respecte dels humans per les deïtats i pel conjunt de la natura. Els savis indígenes dels Andes atribueixen l'actual manca de benestar i harmonia en les seves comunitats a "una pèrdua generalitzada de respecte entre tots els éssers" que s'ha desencadenat a nivell local. I consideren que l'escolarització n'ha estat una de les causes: l'escola ha divulgat la moderna ideologia del progrés i, des del punt de vista de la seva cultura, ha estat un intent encobert de substituir a la força els estils de vida tradicionals per una occidentalització disfressada de modernització. Ara, però, "el mite del progrés que va ser imposat per l'escola i pel sistema socioeconòmic ha col·lapsat", afirmava

Grimaldo Rengifo el 2007.

La terra és la nostra cultura. Si perdéssim aquesta terra, no tindríem cultura ni ànima.
*Ancià Kuna
(Panamà)*

L'educació, tanmateix, no es limita a l'escola, sinó que inclou la família i la comunitat, les institucions socials i els medis de comunicació. En la tradició andina es considera que, per l'educació, són essencials la comunitat i el saber acumulat pels més grans. Però ara, segons Rengifo, "la saviesa tradicional es veu aixafada sota una allau d'informació i coneixements" i els més grans són considerats irrellevants, quan tradicionalment eren considerats transmissors de la saviesa.

Els indígenes andins se n'adonen que l'èmfasi occidental en la ciència i la tecnologia (basats en la racionalitat, l'anàlisi i l'abstracció, i en la separació radical entre subjecte i objecte) ha anat lligat amb el menyspreu pel coneixement local, que estava basat en una relació amb la natura més

emotiva, sensual i afectuosa i en un diàleg permanent amb els apus o deïtats de les muntanyes. A conseqüència d'això, la cultura i la cosmologia indígenes han quedat marginades per l'escola. Segons Grimaldo Rengifo, els pares indígenes dels Andes veuen que els seus fills han adoptat “un parlar rude i dur”, en comptes del “parlar dolç i suau que lliga els humans amb la natura”.

En resposta a aquesta situació, PRATEC ha endegat al Perú el que anomena Nuclis d'Afirmació Cultural Andina (NACAs), amb l'objectiu de reintroduir la cultura indígena a l'escola. Demanen al govern de Lima un nou sistema educatiu basat en el que anomenen *Paya Yatiwi* (en llengua aymara, paralada en l'àrea de Puno) i *Iskay Yachay* (en quítxua), és a dir, “dos tipus de coneixement”. Volen que l'escola ensenyi tant el coneixement indígena tradicional com el projecte modern d'alfabetització, ciència i tecnologia. *Paya Yatiwi / Iskay Yachay* inclou tres elements clau: la recuperació dins la comunitat del respecte (per la natura, per les deïtats i entre els membres de la comunitat); aprendre a llegir i escriure sense perdre el respecte per la seva tradició oral, i ensenyar el que anomenen “les set destreses” que permeten la continuïtat de la vida, és a dir, que permeten tenir una vida bona i sostenible. Les tradicions indígenes inclouen de manera implícita l'educació per la sostenibilitat. A la cultura Canac de Nova Caledònia, els infants són educats en diversos contextos per tal que esdevinguin *dokamo*, és a dir, una persona genuïna i completa que està en harmonia amb el seu temps.

Altres potser se'n riuran de les nostres tradicions i de com n'estem de lligats a la terra i a totes les coses que creixen en la terra. Però tots els arbres, peixos, insectes, rèptils i fins i tot les muntanyes tenen un significat especial per a nosaltres. *Ancià Papú (Papua - Nova Guinea)*

La visió científica moderna i les visions indígenes tradicionals són a hores d'ara radicalment incompatibles, però cal que considerem seriosament totes dues —i que estem oberts a la possibilitat que nous descobriments científics validin cada vegada més la visió indígena del món, com ja sembla que està començant a succeir.

Un món de relacions

La cultura occidental, ja des de les seves arrels en la filosofia de la Grècia Clàssica, ha tendit a veure el món com una suma de “coses” separades. La visió moderna del món considera la natura com un mecanisme (tan subtil com es vulgui, però mecanisme al capdavant) que respon a lleis inalterables i crea una escissió radical entre el subjecte conscient i el món inert. Els pobles indígenes, en canvi, tendeixen a veure el món com una xarxa vivent de relacions i senten que entre l'ésser humà i la natura no hi ha un tall, sinó una continuïtat.

Cada vegada que admires quelcom a la natura, és una pregària al Creador.
*Vrenon Harper
(Cree, Canadà)*

La noció tradicional africana d'ubuntu considera la identitat humana no com quelcom essencial i aïllat, sinó com quelcom relacional: una persona és una persona a través de la seva relació amb altres persones. Billy Wapotro, indígena Canac de Melanèsia, assenyala que la seva cultura no ha seguit mai el *penso, ergo existeixo* de Descartes, sinó que tradicionalment ha considerat que “només existeixo perquè existeix l'altre. Si l'altre no existeix, jo no existeixo; si l'altre pateix, jo pateixo”. Cal emfatitzar que, en aquest context, “altre” no es refereix només a altres éssers humans: inclou l'oceà, els rius, les valls, els arbres, les pedres i “el conjunt de la creació”. Com és habitual entre els pobles indígenes, cada clan Canac està específicament vinculat a un aspecte de la natura (*Wapotro*, per exemple, significa “arbre”). En aquest sentit, el jo indígena no és un subjecte aïllat com el jo modern, sinó una cruïlla en una àmplia xarxa de relacions.

Aquestes relacions no és limiten al que és visible amb els nostres sentits. En la cultura Canac, i això també és característic de les cosmovisions indígenes, no es concep cap acció sense l'ajut d'allò invisible, que es considera omnipresent en les relacions humanes. I aquestes relacions inclouen a la vegada els avantpassats, als quals devem un respecte, i les

generacions futures, per les quals ens cal vetllar avui. La salutació de comiat més habitual entre els Lakota de l'Amèrica del Nord és *mitakuye oyasin*: literalment significa “totes les meves relacions” i s'utilitza com a expressió reverencial d'unió i harmonia amb totes les formes de vida.

Panikkar ha expressat el seu optimisme davant del fet que estem començant a redescobrir alguns dels trets de les cosmovisions indígenes: “Trobo encoratjador veure que molta gent a Occident comença a recuperar la creença mil·lenària dels pobles de la Terra que pejorativament anomenem animisme. Tot té vida, i la Terra mateixa té ànima, vida pròpia. Parlo d'animisme en el sentit tradicional d'un principi diví que anima la realitat i que és immanent a la natura. La vida i l'ànima no són accidents que apareixen en el món material, no són epifenòmens en un petit racó de l'univers, sinó atributs essencials de la realitat. Tot està lligat: la Terra és viva, la matèria és viva. Tenen, però, vida mineral, no autoconsciència o sensibilitat”.

Sentir-se part de la natura

Diuen que Albert Einstein, preguntat sobre quina és la qüestió més important per a la humanitat, després de pensar-s'ho una estona va respondre que el més important és saber si l'univers és un lloc acollidor (*Is the universe a friendly place?*). Perquè si pensem que no és acollidor dedicarem les nostres energies a la seguretat i el control, i només si sentim que vivim en un univers acollidor podrem relaxar-nos plenament i fruitar de la vida. L'èmfasi que la cultura moderna ha posat en el control i la seguretat sembla revelar una percepció de l'univers com a lloc hostil que cal conquerir. Això contrasta, com veurem tot seguit, amb la percepció de l'univers pròpia de la majoria de cultures indígenes.

Els aborígens australians han estat convivint amb els seus ecosistemes

Les vides de la nostra gent estan escrites en el paisatge.

Coneixem cada arbre i cada revolt dels torrents. A les ciutats em perdo fàcilment, però a la selva sempre sé on sóc. Tenim noms per milers de rieres i torrents, fins i tot pels més petits.

*Mutnang
Urud (Kelabit,
Borneo)*

Crida a la consciència

Fa més de trenta anys, el 1977, la confederació dels indis iroquesos va presentar un manifest a la Conferència de Nacions Unides sobre els Pobles Indígenes. Aquest text, també anomenat Missatge al Món Occidental, afirma entre altres coses el següent:

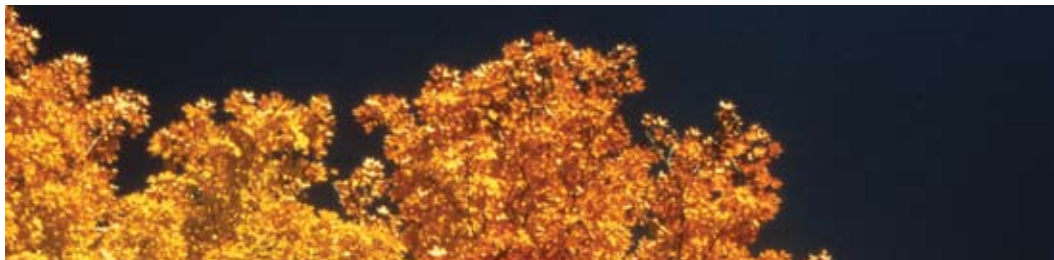
“Els pobles indoeuropeus que han colonitzat les nostres terres han mostrat molt poc respecte per tot allò que crea i dona suport a la Vida. Creiem que aquests pobles van deixar de respectar el món fa ja molt de temps. Fa molts milers d’anys, tots els pobles del món creien en la mateixa forma de vida, la de l’harmonia amb l’Univers. Tots vivien d’acord amb les vies naturals.

Avui, l’espècie humana s’enfronta a la seva pròpia supervivència... L’estil de vida conegut com a civilització occidental està en un camí mortal davant del qual la seva pròpia cultura no té respostes viables. Quan s’adonen de la seva destructivitat només són capaços de seguir endavant, generant encara més destrucció.

L’aire és brut, les aigües estan contaminades, els arbres moren, els animals estan desapareixent. Creiem que fins i tot el clima està canviant. Els nostres ensenyaments ancestrals advertien que si els humans interferim amb les lleis naturals, s’esdevindrien aquestes coses. Quan ja no quedi res de la via natural, tota esperança per a la supervivència humana s’haurà esvaït. La nostra forma de vida està desapareixent ràpidament, víctima del procés destructiu. Les tecnologies i sistemes socials que han destruït la vida animal i vegetal estan destruint els pobles nadius...

Cal que de manera conscient i continuada resistim cada model, cada programa i cada procés que Occident intenta imposar-nos... Cal que els pobles d’aquest planeta trenquin amb l’estret concepte de llibertat humana i comencin a veure l’alliberament com quelcom que s’ha d’extendre al conjunt del món natural. El que ens cal és l’alliberament de tot allò que dona suport a la vida —l’aire, les aigües, els arbres—, tot allò que dona suport a la xarxa sagrada de la Vida...

Els pobles indígenes tradicionals tenen la clau per a invertir els processos de la civilització occidental que ens porten cap a un futur unimaginable de sofriment i destrucció. L’espiritualitat és la forma més alta de consciència política. I avui, al món, nosaltres, els pobles indígenes de les Amèriques, som part dels supervivents que segueixen custodiant aquesta consciència... La nostra cultura és una de les que han existit de manera continuada des de fa més temps. Som els guardians espirituals d’aquest lloc. Som aquí per impartir aquest missatge.”

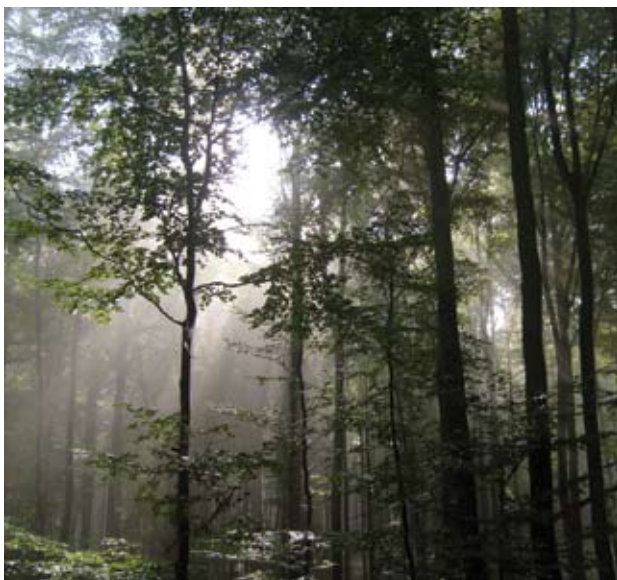
La gent de les ciutats depèn massa dels textos escrits pels humans. Jo m’estimo més el llibre del Gran Esperit, que és el conjunt de la seva creació. Pots llegir una gran part d’aquest llibre si estudies la natura. Si agafes tots els teus llibres, els poses sota el sol i els deixes un temps a mercè de la neu i la pluja i els insectes, no en quedarà res. Però el Gran Esperit ens ha donat a tu i a mi una oportunitat per estudiar a la universitat de la natura: els boscos, els rius, les muntanyes i els animals.

Tatanga Mani (Stoney, Canadà)

durant un mínim de 40.000 anys (potser 70.000 anys, segons algunes estimacions). Són la cultura avui més antiga. Sabem que en arribar van tenir un clar impacte en els ecosistemes d'Austràlia, però un cop van aprendre a integrar-s'hi han viscut durant milers d'anys de manera prou sostenible.

Un dels elements clau en aquesta integració entre els aborígens i la natura australiana és la seva concepció d'una època mitològica originària anomenada "l'Era del Somni" (*Dreamtime* en anglès; *Altjeringa* o *Tjukurpa* en dues de les llengües aborígens que han arribat als nostres dies). Tradicionalment, els aborígens han considerat els turons, coves, rocs, rierols i cada element destacat dels seus paisatges, com un rastre present i vivent dels seus avantpassats mítics de l'Era del Somni. Segons l'ètnia dels Anangu, en el principi del món els Herois de la Cultura i els Esperits Ancestrals van sorgir de la terra amb formes animals, van recórrer el territori, van viure aventures i proeses, i van convertir la substància amorfa que era la terra en el paisatge que avui podem veure, amb les seves muntanyes, rius, arbres i animals. Van crear l'ésser humà i després se'n van tornar als llocs d'on venien: turons, coves, rius, arbres i estels.

Una complexa sèrie de cançons tradicionals explica l'origen i el significat de cada indret de la seva geografia. Dos punts qualsevol del territori estan units per diverses senderes de "línies de cançó" (ho explica Bruce Chatwin a *The Songlines*, 1988). Tot caminant pel territori, sovint durant dies o setmanes, els aborígens van cantant les cançons corresponents a cada indret, narrant els esdeveniments que van succeir-hi en temps mitològics. D'aquesta manera, van revestint el paisatge de melodies, narracions i sentit ritual, expressant la veu i els ritmes de cada indret i de cada ecosistema. Aquests cants són sempre en la llengua indígena local (n'hi havia unes cinc-centes quan van arribar els europeus), de manera que per fer recorreguts llargs cal aprendre a cantar en diverses llengües, les que corresponen a les comunitats que viuen en cada paisatge.

La terra és
la nostra
proveïdora, la
nostra sanadora
i la nostra
inspiració.
Robbie
Niquanicappo
(Cree, Quebec)

Després de milers d'anys de celebració cantada de la integració amb la natura, ara aquesta pràctica s'està perdent. Des de la colonització, moltes "línies de cançó" han quedat bloquejades per construccions en espais que per als aborígens són sagrats. I sovint, les cançons rituals queden desplaçades o eixordades per l'estrèpit de ciutats i carreteres. L'escriptor Bruce Chatwin explicava l'anècdota d'un recorregut en jeep per Austràlia amb un amic aborígen. En trobar una "línia de cançó", l'aborígen va començar a cantar la cançó corresponent a tota pressa. La velocitat amb què el vehicle travessava els paisatges feia que hagués de començar a narrar un esdeveniment quan encara no havia acabat de cantar l'anterior. Aquestes cançons estan concebudes per ser cantades tot caminant, passa a passa, i no encaixen amb el ritme accelerat de la cultura moderna.

Per als aborígens, tota la natura està viva i té a la vegada un significat mitològic i espiritual. L'explorador català Jaume Bartrolí explicava que un aborígen australià pot dir "això no és una roca, és el meu avi", tal com a l'Amèrica del Nord un indígena Lakota pot referir-se a una pedra anomenant-la *Tunkashila* (Avi). Però per als pobles indígenes, l'espiritualitat no és quelcom sobrenatural, sinó part de la natura.

Els pobles indígenes senten un íntim lligam amb la terra, se senten part inextricable del seu ecosistema. Per exemple, els Ik són un grup de caçadors nòmades que viuen en les muntanyes frontereres entre Sudan i Kenya. L'antropòleg Colin Turnbull explicava així el vincle dels Ik amb les seves muntanyes ancestrals:

“La gent i les muntanyes es pertanyen mútuament i són inseparables. No és tracta només que els Ik no sabrien viure, caçar o conrear en les àrides planures

Quan el ceramista indígena recull argila, demana permís al llit del riu i li canta lloances per haver fet una cosa tan bella com l'argila. Quan posa la ceràmica al foc, encara avui, canta cançons al foc perquè no descoloreixi o faci malbé els objectes. I quan pinta la seva ceràmica, hi posa les imatges que li donaran vida i força —perquè per a un indígena la ceràmica és quelcom amb molt de sentit, no una cosa qualsevol, sinó un ‘ésser’ per al qual hi ha un ordre natural tal com hi és per a les persones, les guineus o els arbres.

Jamake Highwater (Amèrica del Nord)

A sang i foc

Els problemes de les poblacions indígenes són similars arreu del planeta. La realitat mostra que, llevat l'excepció que confirma la regla, es troben assetjats per una societat consumista adelarada de tota mena de recursos, siguin on siguin, i sovint víctimes d'estratègies polítiques per enfrontar-los directament. A continuació es relacionen algunes de les principals amenaces per a alguns pobles indígenes.

- **Colonització:** a la recerca de noves terres; invasió per a cultius i ramaderia intensiva o directament per a plantacions silvícoles. Els colons expolien els recursos naturals, que són els espais vitals per als pobles indígenes. Un cas, el dels Jummas a Bangladesh. Un altre és la construcció de preses hidràuliques, com pateixen els Mapuche al sud de Xile.
- **Destrucció de la selva;** l'explotació de fusta tropical ha posat a les multinacionals en el cor de les selves del món, on hi viuen milers d'indígenes. Només a l'Amazonia està causant estralls entre pobles, alguns dels quals no han estat ni contactats. Un cas és el dels indígenes Deni al Brasil.
- **Explotacions mineres a cel obert o de petroli;** obliguen a remoure grans extensions de terres o a ocupar i contaminar les aigües; algunes es duen a terme en llocs sagrats, on es que vulnera l'ànima de la seva espiritualitat. Un cas és el dels Khants i els Mansi, afectats per explotacions petroleres als boscos siberians.
- **Proves militars;** algunes zones del planeta han estat espais de proves militars nuclears. Determinades regions del Pacífic Sud foren escenari d'explosions nuclears sense advertir a la població nativa dels voltants dels efectes de la radiació. Una situació semblant passa amb els magatzems de residus radioactius. Aquest és el cas de les aborígenes australianes de les Kungka Tjuta.

Em llevo del
llit abans del
cant matinal de
la gavina gris.
Vull vigilar de
no mirar cap a
la foscor. Giro
la meva mirada
cap a la llum.
*Pregària
matinal Inuit*

que tenen més avall, perquè són tan intel·ligents com tothom i molt més espabilats, més capaços d'aprendre i més flexibles que molta gent... Els Ik, sense les seves muntanyes, ja no serien els Ik, i de la mateixa manera, segons ells, les muntanyes sense els Ik ja no serien les mateixes muntanyes, suposant que encara poguessin existir... I així tots dos viuen plegats, l'un com a part de l'altre”.

En aquest sentit, podem considerar els pobles indígenes ancestrals no només com a part del seu ecosistema i guardians de la seva sostenibilitat, sinó també com a expressions culturals d'aquell ecosistema, com a vehicles a través dels quals aquell espai natural es celebra a si mateix en forma de llengües i cultures, amb cançons, danses, mites, cerimònies i rituals.

Antropòlegs i filòsofs com Cisco Lassiter i Edward Casey han comprovat que el desplaçament forçat de les seves terres ancestrals és la gran tragèdia de nadius nord-americans com els Dineh o Navajo, i la causa principal de la seva alienació i dels problemes psicològics que els porten a l'alcoholisme. L'arrel de les seves patologies, com assenyala Casey, “no és quelcom ‘físic’ o ‘psicològic’ en l'habitual sentit bifurcat, cartesà, d'aquestes paraules, sinó la pèrdua de l'arrelament en la seva terra”. Potser, al capdavant, l'arrel de les patologies de la societat contemporània és el fet que nosaltres també hem perdut l'arrelament en la terra, que som individus perduts en laberints d'abstraccions, orfes de relació directa amb la natura.

Els pobles indígenes que han aconseguit mantenir viva la seva cultura són exemples d'una actitud sostenible de participació en els cicles de la natura i de celebració de l'existència. Ens ajuden a alliberar-nos de l'individualisme, el consumisme i el materialisme. I ens conviden a una profunda transformació de la nostra relació amb la Terra, amb totes les formes de vida, amb els nostres semblants i amb nosaltres mateixos.

La natura no parla amb una veu que podem entendre fàcilment. Tampoc no ens parlen els animals i els ocells que estem amenaçant d'extingir. Qui hi ha que pugui parlar en nom de la natura i de l'energia espiritual que ella crea i que circula a través de la vida? En cada continent queden persones que són com tu, però que no s'han separat de la terra i de la natura. És a través de la seva veu que la natura ens pot parlar.

Thomas Banyacya, ancià Hopi (Arizona)

Hi ha diferents formes de apropar-se a les relacions entre els humans i el nostre entorn. La perspectiva occidental basada en el coneixement científic és avui la dominant. Però potser ens cal estar oberts a valorar com fan front els pobles indígenes als seus reptes, no només amb la seva experiència a la natura, sinó també en el si de les societats humanes. Potser és l'hora de reescriure les estratègies de coneixement imperants en la societat consumista del Primer Món.

Tots som indígenes

Federico Mayor Zaragoza, ex director general de la UNESCO, va definir el coneixement indígena de manera admirable: "Els pobles indígenes del món posseeixen un immens coneixement del seu entorn, basat en centúries de viure prop de la natura. Vivint a la natura –i d'aquesta, i de la seva varietat i complexos ecosistemes–, ells han comprès les propietats dels animals i de les plantes, així com el funcionament dels ecosistemes en què habiten i de les tècniques per fer-ne un ús i una gestió que és particular i respectuosa". Molts pobles indígenes tenen cançons tradicionals, històries, llegendes, somnis, mètodes i pràctiques per transmetre aquest coneixement acumulat al llarg de centenars de generacions. En el coneixement indígena, no hi ha una separació entre allò real i allò que és sagrat, entre la pràctica quotidiana i els ritus que permeten mantenir la identitat del poble i, a la vegada, fer perdurar el seu

entorn natural. D'aquí que el saber indígena presenta unes característiques pròpies, que l'any 1995 a Inuvik (Canadà) es van fixar. En aquell seminari, es va respondre que el coneixement tradicional era:

- pràctic i basat en el sentit comú, el qual se suporta en l'experiència que es traspasa de generació en generació;
- coneixedor del territori, que abasta el funcionament de l'entorn a partir de les múltiples relacions ecològiques que es donen entre tots els elements que componen la seva essència;
- holístic, no pot ser compartimentat ni separat del poble que el posseeix. Forma part de les arrels de l'espiritualitat, de la cultura i de la llengua del poble. És un modus de vida;
- un coneixement no autoritari, preval el bon govern a favor del respecte en l'ús dels béns del planeta, i per això cal que sigui compartit. És dinàmic, acumulable i estable. És vertader.
- El coneixement tradicional proporciona un modus de vida en el qual el seny i els sentiments formen part de quelcom indisoluble. Prové de l'esperit per facilitar la supervivència i la credibilitat al poble.

Fem l'exercici de cercar rastres d'aquest coneixement a la nostra societat. Pensem, per exemple, en el fet que fins fa ben poc hi havia oficis lligats a l'aprofitament de la natura i que es gestionaven de forma respectuosa, per tal de garantir la pròpia viabilitat de treballar o ser útil a la societat. Us proposem la lectura del llibre *Viure a pagès 1900-1950*, d'Anna Aguilar (Barcelona: Editorial Proa, 2003). La vida a pagès durant la primera meitat del segle XX no s'assemblava gaire a l'actual. Encara no havia arribat

la mecanització al camp, i la rutina del treball i de les tradicions passaven de generació en generació amb pocs canvis. Segar i batre, espel·lofar el blat de moro, llaurar, portar el bestiar i l'aviram al mercat per vendre'l, eren tasques pròpies de la gent de pagès. Una gent que vivia amb poques comoditats (sovint sense aigua corrent,

Potser us en riureu, però sempre pregàvem per tot allò que agafàvem. Abans de tallar un arbre dèiem "Perdona'ns, entén que ens cal la teva escalfor". Això és el que em va ensenyar el meu pare.

Marie Smith (indígena Eyak, Alaska)

ni electricitat), però que sabia treure tot el profit del poc que tenia i que guanyava. Vuit persones de la comarca d'Osona que van viure bona part de la seva vida a pagès expliquen, a través de records i anècdotes, com era el dia a dia del món rural d'abans, un món que s'acaba, que era dur però que també tenia moments envejables. Una bona lectura per retrobar-nos amb restes d'un coneixement molt més proper a la natura.

El coneixement científic contra el coneixement indígena

Comparar el coneixement científic amb el saber indígena no és possible, doncs parteixen de diferents perspectives. En general, la pràctica científica sovint exclou la perspectiva humanista, una visió més holística que inclou el llenguatge, la cultura, l'espiritualitat, la mitologia o els costums. D'aquesta manera, per exemple, els inuit són capaços de distingir i anomenar diferents tipologies de neu i gel que per a un científic serien tots ells o bé neu o bé gel. A la vegada, però, també és cert que sovint el coneixement tradicional és incorrecte, d'acord amb els paràmetres de la ciència, i no explica de forma adequada alguns fenòmens naturals. En tot cas, hi poden haver punts d'unió, tot i aquesta oposició, com en el fet que bona part de la farmacologia moderna té el seu origen en el coneixement de segles acumulat per herbolaris. Un coneixement que també s'hauria mantingut, transmès boca-orella, fins arribar als nostres dies, en forma dels remeis casolans que sovint són tan efectius com alguns dels actuals fàrmacs sintètics.

La societat tecnològica i les societats indígenes descriuen dos punts de vista totalment antagònics. Són dos estranys vivint en un mateix món. Els primers no comprenen, ni es molesten moltes vegades per comprendre, a la resta d'habitants del planeta: històricament, la cultura occidental ha defensat la seva superioritat justificant-la sota la idea del darwinisme

Si no féssim cerimònies, no voldria dir que les plantes no donarien flor aquell any. Voldria dir que deixaríem de sentir respecte i de donar lloances. Aleshores ens quedaríem sense menjar, perquè en perdre el respecte tallaríem la selva, contaminaríem l'aigua i destruiríem l'equilibri.

Leandis (sanador indígena mexicà)

cultural. Per la seva banda, les societats indígenes tenen molt clar que el seu coneixement és una herència dels seus avantpassats. La saviesa ancestral els fa quedar al marge de l'error tecnològic per a sobreviure'l, ja que segons elles, "la tecnologia és un monstre que es devorà a si mateix".

Tanmateix, no podem oblidar que el "progrés" depredador només té un segle i mig d'existència. Però les maneres de fer respectuoses amb la naturalesa s'han esdevingut des de sempre. Els seus representants avui, els pobles indígenes actuals, no tendeixen a desaparèixer perquè se'ls superi en intel·ligència o bon fer, sinó per què se'ls està exterminant.

La diferència fonamental que hi ha entre la cultura tecnològica i la indígena és com percebem la natura uns i altres. Les societats indígenes senten a la mare Naturalesa com un ens viu i, per tant, cadascuna de les seves parts és essencial per al seu funcionament. Ella els dóna tot el que

necessiten, els alimenta i vesteix, si és necessari. Per a molts pobles indígenes, la propietat privada no té sentit. La compra i venda de terres no forma part de la seva mentalitat, perquè ells no assumeixen com un dret el comerciar amb alguna cosa que no els pertany, que és la mateixa Mare Terra. El sistema de producció s'assenta en la base de la propietat comunal, on tots treballen per a un fons comú, tot es reparteix. El seu sistema de comerç es desenvolupa mitjançant l'intercanvi, donant-li un valor concret als productes. No s'acumulen ex-

Segueixo preguntant a les rieres i a les muntanyes. Canto les velles cançons. Faig les meves ofrenes al blat de moro. No només per mi, sinó pels meus fills i nés i per tothom.

*Roberta Blackgoat
(Navajo, Arizona)*

cedents, perquè la naturalesa ja proveirà d'allò que es necessiti, i els béns als quals aspiren són els més essencials perquè continuï la seva existència. Quan s'extreuen aquests béns indispensables i es retornen a la terra, es procura que no s'esdevingui cap dany permanent en la Natura, sinó que tot pugui dissoldre's, quan ja no faci falta.

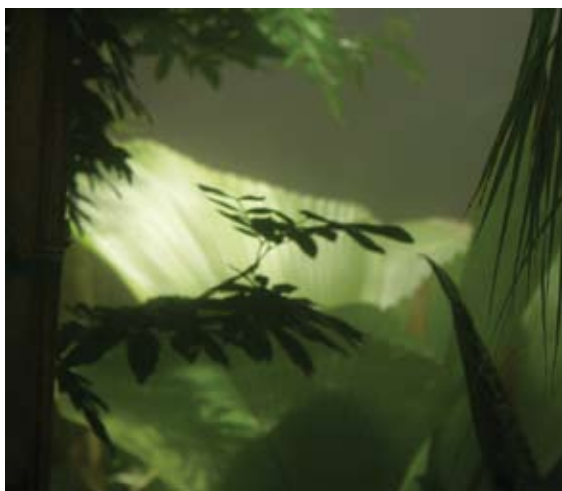
Per contra, el punt de vista de la societat occidental entén la Natura com quelcom inert que s'usa com a recurs, quelcom que es pot explotar i comerciar-ne fins a esquilmar-lo. Basa la seva existència en la propietat privada, ja sigui estatal o empresarial. La producció se centra en l'acumulació d'excedents per a la seva venda, no solament els anomenats de primera necessitat, sinó altres béns que es publiciten com a indispensables per

a la vida dintre de la societat tecnològica. Amb aquesta acumulació de béns el que es pretén és el lucre personal, i poques vegades a benefici del col·lectiu. El creixement econòmic és la clau de les seves accions, i per això és necessària l'expansió de la producció i del mercat, per als quals fan falten més recursos, més territoris i més consumidors. I aquí s'origina l'assetjament històric a les terres indígenes, on sigui que es descobrissin nous productes per extreure i un mercat per explotar.

En termes sintètics, i com una primera aproximació per al debat, podríem resumir les principals diferències entre un coneixement i altre:

Coneixement indígena	Coneixement científic
Assumeix que és veritable	Assumeix que és la millor aproximació
Sagrat i secular alhora	Només secular
Ensenya a través d'històries	Didàctic
S'aprèn a partir de l'experiència pràctica	S'aprèn amb l'educació formal
Oral o visual	Escrit
Integrat, subjectiu i holístic	Analític, objectiu i reduccionista
Basat en exemples, anècdotes i paràboles	Basat en hipòtesis, teories i lleis
Experiencial	Postivista
D'adquisició lenta	D'adquisició ràpida

Us proposem aprofundir en les diferències intrínseques entre els pobles tecnològics i indígenes, a partir del capítol de referència sobre aquest tema en el llibre *En ausencia de lo sagrado*, de Jerry Mander (pàgines 240 a 247), per adonar-nos de la seva incompatibilitat i reflexionar sobre l'evolució de la societat occidental causant de l'actual crisi ecològica i humanista i que alguns autors han qualificat com el resultat del "sonambulisme tecnològic" en el qual estem immersos.

Abans de tallar un arbre per aprofitar-ne la fusta, ballem sota seu per mostrar el nostre respecte per la vida de l'arbre i per les vides de la gent que hi ha passat per sota.
Harson Shiro (indígena de Palau, Oceania)

La tasca de Survival i d'altres organitzacions indigenistes

Survival és una organització mundial de suport als pobles indígenes. Defensa el dret que tenen a decidir el seu propi futur i els ajuda a protegir les seves vides, terres i drets. La secció espanyola (survival.es) ofereix un interessant programa pedagògic titulat "nosaltres, el món", dissenyat per a escolars de 8 a 12 anys, a partir de tres exemples d'infants indígenes com a excusa per aprofundir en l'estudi de les seves cultures. Tanmateix, hi ha altres organitzacions indigenistes especialitzades per grups culturals i per zones que ofereixen materials didàctics d'interès.

Pel·lícules sobre el tema indígena

La vida és celebració. Ho és en cada minut de cada dia. Per això no hi ha paraula en la nostra llengua per dir celebració.
Tomàs (indígena Cabecar, Costa Rica)

Un bon recurs pedagògic ens l'ofereixen algunes pel·lícules o documentals, que ens mostren aspectes concrets que permeten reflexionar sobre el tema. Us oferim una selecció que considerem adequada:

- *Nanook of the North* (dir. Robert Flaherty, 1922). Un documental que recull els costums dels inuits en un film que en si mateix és un tresor antropològic.

- *Dersu Uzala* (dir. Akira Kurosawa, 1975). Basada en el llibre de l'explorador rus Arseneiev, en els territoris orientals de la regió siberiana. Mostra el lligam d'un caçador indígena de la zona amb la natura.

- *Koyaanisqatsi* (dir. Godfrey Reggio, 1982). Documental inspirat en el vocable hopi Koyaanisqatsi, que expressa la idea de "vida fora de l'equilibri"; i és que segons aquesta cultura, "excavar les riqueses de la terra és festejar el desastre".

- *Donde sueñan las verdes hormigas* (dir. Werner Herzog, 1984). Una crítica despietada de l'exploració del mineral d'urani a Austràlia en territoris substats als aborígens.

- *La selva esmeralda* (dir. John Boorman, 1985). Possiblement, un dels millors films que reflecteixen la problemàtica d'assetjament sobre els

pobles indígenes de l'Amazonia, un dels territoris del planeta on hi ha més pobles no contactats i que rebutgen el contacte amb "l'home blanc".

- *Powaqqatsi* (dir. Godfrey Reggio, 1988). L'eix d'aquest documental és visualitzar aquesta "entitat" que consumeix la vida d'uns perquè d'altres en tinguin, i com per això cal l'esforç físic imprescindible per sobreviure.

- *Bailando con lobos* (dir. Kevin Costner, 1990). Una visió de l'apropament de l'home blanc a la cultura índia a partir de l'experiència d'un soldat que sabrà copsar i finalment defensar aquesta cultura.

- *Incidente en Oglala* (dir. Michael Apted, 1992). Narra uns fets succeïts el juny de 1975, quan dos agents del FBI i un indígena foren assassinats a la reserva índia de Pine Ridge, a Dakota del Sud. És també un reportatge d'un dels detinguts, l'activista indígena Leonard Peltier, condemnat a cadena perpètua sense proves suficients.

- *Baraka* (dir. Ron Fricke, 1992). Aquesta antiga paraula sufí –que es pot traduir per "benedicció", "alè" o "essència de vida"– narra la interacció entre la Terra i l'ésser humà, a partir d'una explosió d'imatges i sons.

- *Los últimos días del edén* (dir. John McTiernan, 1992). Un doctor investiga medicaments nous en plena selva, convivint amb un poble indígena. Una crítica a la pèrdua de la biodiversitat com a font de medicaments per al futur.

- *El planeta libre (La belle verte)*, (dir. Coline Serreau, 1996). En un planeta llunyà, els seus habitants són éssers avançats que han prescindit dels objectes materials i es comuniquen telepàticament.

- *Himalaya, la infancia de un jefe* (dir. Eric Valli, 1999). Recreació etnogràfica de la vida al Dolpo –una regió de l'Himalàia–, en la qual es reflecteix la importància del saber ancestral d'adaptació al medi natural per sobreviure.

- *Atanarjuat* (dir. Zacharias Kunuk, 2001). Film basat en una llegenda inuit, en el que els actors són autòctons i que ens retrata els costums d'aquest poble amb molt realisme.

Sempre seré
feliç, res no
m'aturarà.
Camino amb
bellesa al
davant, camino
amb bellesa al
darrere, camino
amb bellesa
sota meu,
camino amb
bellesa damunt
meu, camino
amb bellesa al
voltant meu.
Cançó Navajo
(Amèrica del
Nord)

- *Generación robada* (*Rabbit-Proof Fence*, dir. Phillip Noyce, 2002). Uns nens aborígens australians s'escapen d'una institució que prepara als nens aborígens per al treball domèstic, per tornar amb els seus.
- *La historia del camello que llora* (dir. Byambasuren Davaa i Luigi Falorni, 2003). Documental narratiu que recull la vida, tradicions i contradiccions dels nòmades mongols que viuen al desert del Gobi amb els seus ramats de camells.
- *Whale Rider* (dir. Niki Caro, 2003). La història d'una noia maorí que desafiarà les tradicions per salvar el seu poble enfrontant tradició i modernitat, per no sucumbir i sobreviure com a cultura.
- *Ashes and Snow* (dir. Gregory Colbert, 2007). Documental basat en una visió poètica i molt espectacular de les relacions entre els éssers humans i els animals, per mostrar-nos que no som tant distants.
- *For the Next 7 Generations* (dir. Carole Hart, 2009). Documental sobre les tretze àvies de cultures indígenes de tot el món que proclamen que, segons una antiga profecia, "quan les àvies de les quatre direccions parlin, estarà naixent una nova era". El film recull el testimoni de cada una d'elles en els seus propis territoris.

Vols dir que no
tothom és tan feliç
com nosaltres?
Tsering Dolma
(Ladakh)

Recerca sobre l'opressió als pobles indígenes

Us proposem que prengueu part en apropar-vos a algun grup indígena afectat per conflictes amb la societat occidental. Malauradament n'hi ha molts exemples, a la Sibèria rusa (dolgans), a la patagonia xilena (mapuches), als aiguamolls del sud de l'Irak (maadans), a la poc explorada Irian Jaya (dani), etc. No podem valorar, per un costat, el tresor cultural que conserven molts d'aquests pobles si, per l'altre, no prenem part de la necessària consciència de respectar els seus territoris i costums en un món tant cobdiciós. El cas dels mapuche, està especialment documentat en

el nostre país, perquè bona part dels seus problemes provenen dels interessos hidroelèctrics d'empreses espanyoles en aquella regió (podeu començar per <http://www.mapuche-nation.org>).

Bibliografia

- ABRAM, David, *La magia de los sentidos*, Barcelona: Kairós, 2000.
- ANN JONES, Shirley (ed.), *Simply Living: The Spirit of Indigenous Peoples*, Novato (California): New World Library, 1999.
- APFFEL-MARGLIN, Frédérique (ed.), *The Spirit of Regeneration*, Londres: Zed, 1998.
- ARSÉNIEV, Vladímir, *Dersú Uzalà. Pel país de l'Ussuri*, Sant Cugat: Símbol, 2007.
- ARNAU MURO, Carmen, *Los Chorses, un pueblo de la taigá siberiana*, Barcelona: Editorial Lectoria, 2005.
- BROWN, Joseph Epes, i CURTIS, Edward S., *Mare Terra, Pare Cel: Els indis d'Amèrica del Nord*, Palma de Mallorca: J. J. de Olañeta, Editor, 1998.
- CEINOS, Pedro (ed.), *Minorías étnicas*, Barcelona: Integral, 1990.
- GRAY, John (ed.), *Indigenous Traditions and Ecology*, Harvard: Harvard University Press, 2001.
- HARTMANN, Thom, *The Last Hours of Ancient Sunlight*, Londres: Hodder and Stoughton, 2001.
- MANDER, Jerry, *En ausencia de lo sagrado*, Palma de Mallorca: J. J. de Olañeta, Editor, 2001.
- MORGAN, Marlo, *Les veus del desert*, Barcelona: Viena Edicions, 2004.
- NEIHARDT, John, *Alce Negro habla*, Palma de Mallorca: J. J. de Olañeta, Editor, 2000.
- NORBERG-HODGE, Helena, *Ancient Futures*, Londres: Rider, 1991.
- PEAT, David, *Blackfoot Physics*, Londres: Fourth Estate, 1995.
- SCHAEFER, Carol, *La voz de las trece abuelas*, Barcelona: Luciérnaga, 2008.
- SCHUON, Frithjof, *El sol emplumado*, Palma de Mallorca: J. J. de Olañeta, Editor, 1992.
- TAYLOR, Steve, *The Fall*, Ropley (Anglaterra): O Books, 2005.
- TOLEDO, Víctor M. y BARRERA-BASSOLS, Narciso, *La memoria biocultural*, Barcelona: Icaria, 2008.
- TUIAVII DE TIAVEA, *Els papalagi (Els homes blancs)*, Barcelona: Integral, 1988.
- VARIS AUTORS, *La voz de los pueblos indígenas*, Palma de Mallorca: J. J. de Olañeta, Editor, 1996.

Internet

- <http://www.un.org/esa/socdev/unpfii>; grup de treball de les Nacions Unides sobre temes relacionats amb els pobles indígenes.
- <http://indigenouseoplesissues.com>; un bon recull de recursos, llibres, notícies i informacions a nivell global.
- <http://www.firstpeoplesworldwide.org>; recopila nombrosos recursos sobre els pobles indígenes d'arreu del món.
- <http://www.ethnologue.com/>, enciclopèdia de les llengües del món que en cataloga 6.909 de vives.

R O S
S E N
S A T

Hi col·laboren

Generalitat de Catalunya
Departament
de Medi Ambient i Habitatge